



2009:8

Ruveröds kvarn

-rekonstruktion av dämme och kvarnlucka

Antikvarisk kontroll, 2008

Helene Stalin Åkesson



Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:8

Ruveröds kvarn

-rekonstruktion av dämme och kvarnlucka

Antikvarisk kontroll, 2008
Riseberga socken, 1108
Klippans kommun
Skåne län

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:8
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Författaren
Fotomaterial i rapporten: Helene Stalin Åkesson och Henrik Borg
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	7
Utförda åtgärder	7
Rekonstruktion av dämme	8
Palissad	8
Dämme	9
Kvarnlucka	9
Gångbrygga	9
Kulturhistorisk bedömning av arbetena	10
Iakttagelser under renoveringen	10
Avvikelser från handlingarna	11
Källor	12
Tryckta källor	12
Informanter	12
Bilagor	13
Skiss till rekonstruktion av dämme	13



Ruveröds kvarn ligger i Klippans kommun



Ruveröds kvarn ligger öster om Östra Sorrödssjön, ett par kilometer från riksväg 108 mellan Ljunghed och Perstorp.



Rester av den tidigare gångbryggan löst liggande, med Ybbarpsån forsande förbi under.

Inledning

Den antikvariska kontrollen av åtgärderna på Ruveröds kvarn är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne. Arbetet har genomförts under sensommaren och hösten 2008, augusti – oktober. Dokumentationen består av foton, minnesanteckningar från byggmöten, skisser och iakttagelser på plats. Den antikvariska kontrollen har gjorts av byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson.

Sammanfattning av utförda åtgärder

De genomförda åtgärderna omfattar rekonstruktion av dämme, eftersom det tidigare dämmet var så gott som obefintligt. Därtill har en ny kvarnlucka med panelomfattning, bräder till vattenränna i anslutning till vattenhjulet samt gångbrygga utanför kvarnluckan fått rekonstrueras. Åtgärderna omfattar även rekonstruktion av palissaden längs åbankens norra sida och fram till kvarnbyggnaden.



Den tidigare gångbrygga, vilken var på väg att ge sig.

Kvarnluckan, som var kraftigt rötskadad, före åtgärd.

Administrativa uppgifter

Objekt	Ruveröds kvarn, Ruveröd 2:1
Socken	Riseberga
Kommun	Klippan
Länsstyrelsens beslut	2008-07-10
Länsstyrelsens dnr	434-60924-07
Regionmuseets dnr	K12.20-12-08, 1108
Byggherre/beställare	Riseberga-Färingtofta hembygdsförening
Entreprenör	Mickes Bygg & Kakel, Ljungbyhed
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson
Byggnadstid	2008-08-11 – 2008-10-03
Andel bidrag	90 % av de kulturhistoriskt motiverade överkostnaderna
Bidrag antikvarisk till överkostnad	72 000 kronor inklusive moms
Slutbesiktning	2008-10-03



Detalj av tidigare palissad.



Delar av den äldre kvarnluckan i samband med uppmätning.

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Ruveröds kvarn ägdes av Ruveröds gård och bör ha uppförts under 1830-talet. År 1837 tilldelades mjölnaren Carl Rönström, som då arrenderade kvarnen av gården, malttillstånd. Den siste mjölnaren, Petter Larsson, tog över driften av Ruveröds kvarn 1890. Där levde och verkade han tillsammans med sin familj fram till 1930, då verksamheten lades ner. Ett av de åtta barnen bodde kvar i kvarnbostaden fram till 1951. Därefter tog Riseberga-Färingtofta hembygdsförening över förvaltningen av kvarnen och den tillhörande bostaden.

Hembygdsföreningen har därefter lagt ner många arbetstimmar på att sköta det löpande underhållet på kvarnbyggnaden och kvarnbostaden. Medlemmarna har kontinuerligt arbetat för att kunna mala i kvarnen och därmed också för att kunna visa en levandegjord kvarnmiljö. Flera omfattande restaureringsarbeten har genomförts. Bland annat gjordes taket vid i samband med att hembygdsföreningen tog över. År 1991 var vattenhjulet i så dåligt skick att det fick ersättas av ett nyttillverkat. Året därpå kunde hembygdsföreningen öppna dammluckan, visa kvarnhjulet i drift och mala mjöl till besökarna.

För att långsiktigt kunna säkra bevarandet och för att ha möjlighet att kontinuerligt visa kvarnmiljön publikt, köpte Riseberga-Färingtofta hembygdsförening kvarnen och kvarnbostaden av Sveaskog AB 1999.

Utförda åtgärder

När Regionmuseet hade ärendet Ruveröds kvarn på remiss, gällde vårt svar en helhet avseende åtgärder som behöver genomföras. Eftersom arbetena först kunde påbörjas i slutet av augusti, har det gjorts en etappindelning. Rekonstruktionen av dämnet bedömdes som mest brådskande och har därför fått utgöra den första etappen. Övriga insatser på kvarnhus respektive kvarnbostad läggs in i kommande etapper.



Återstoden av palissaden samt nivåmätare för flödet i Ybbarpsån.

Rekonstruktion av dämme

Ruveröds kvarn blev kraftigt skadad i samband med en översvämning 2007. Dämmet, som redan innan var i dåligt skick, raserades då. Kvar fanns endast fragment av den tidigare byggnationen. Rekonstruktionen som nu har gjorts bygger därför både på uppmätning av kvarvarande delar och på uppskattningar av hur det ursprungligen kan ha sett ut och vilka dimensioner virket bör ha haft.

Palissad

Virket i palissaden var kraftigt rötskadat och försvagat, varför det har fått plockas ner och bytas ut i sin helhet. De rötskadade delarna har radats upp på gräset i anslutning till kvarnbyggnaden och där mätts upp. I samband med att detta gjordes, upptäckte man att den vågräta brädan, som nertill fogar samman palissaden (den brädförstärkta muren), fortsatte betydligt längre än den befintliga palissadens vertikala bräder. Detta indikerar att palissaden tidigare har varit mer omfattande.



Upplag av lokalt avverkad ek i väntan på användning. Arbete med rekonstruktion av palissad och kvarnlucka.

Det finns möjlighet att rekonstruera palissaden i sin helhet. Entreprenören har därför lämnat kvar delar av den understa, horisontella brädan. Det ersättande ekvirket, har fällts i närheten och skänkts till hembygdsföreningen från en av medlemmarna. Överliggaren på palissadens räcke fortsätter en bit utan avslutande stolpe. Den har lämnats så för att underlätta en eventuell förlängning av palissaden, i enlighet med dess ursprungliga dimension.

Dämme

Dämmets omfattning var relativt klar och tydlig redan från början. Däremot fick vegetation på de angränsande stenarna, lämna besked om hur högt dämmet tidigare var.

Eftersom dämnet ömsom ska släppa förbi vatten ömsom ska samla upp vatten, måste vattennivån kunna regleras. Utöver det ordinarie dämnet kan vattennivån temporärt höjas ytterligare men hjälp av en bräda som läggs ovanpå. Exakt hur detta såg ut tidigare vet vi inte. Lösning bygger istället på antaganden och på iakttagelser av hur detta har gjorts på andra ställen. Konstruktionen av dämnet är annars snarlik palissadens.

Kvarnlucka

Utformningen av kvarnluckan har gjorts med samma dimensioner som den tidigare. Modellen är också densamma. Tilläggas bör att den tidigare luckan också är sentida men att vi kan anta att den i sin tur har haft en ännu äldre kvarnlucka som förebild.

Gångbrygga

Att kunna öppna kvarnluckan är nödvändigt för att driva kvarnen. Att kunna glänta på dörren intill, för att visa vattenhjulet i drift, är viktigt för upplevelsevärdet av Ruveröds kvarn. Gångbryggan utgör en förutsättning för detta. Utformningen av den bygger på mått och dimensioner från den tidigare.



Arbetet med att rekonstruera dämnet har påbörjats.

Palissad och räcke efter avslutad rekonstruktion.

Gångbryggan var redan tidigare försedd med ett skyddande räcke av trä. Det är inte ursprungligt utan är en eftergift för att kunna visa miljön publikt och på ett säkert sätt. Genom att kunna komma nära kvarnhjulet, får besökaren en ökad förståelse för produktionsutrustningens funktioner och för flödet i anläggningen.

Kulturhistorisk bedömning av arbetena

Rekonstruktionen av Ruveröds kvarndämme med tillhörande delar har utgjort ett teknikhistoriskt spännande uppdrag. Planeringen av arbetena har gjorts i dialog mellan hantverkare och antikvarisk kontrollant. Riseberga-Färingtofta Hembygdsförening har varit representerad på samtliga byggmöten. Medlemmar ur föreningen har också svarat för flera kringuppgifter i anslutning till de arbeten som nu har genomförts. Hembygdsföreningens önskan att arbeta för kunskapsspridning, visade sig bland annat i deras arbete med att själva dokumentera insatserna. Eventuellt kommer föreningen att presentera fotomaterialet i en utställning längre fram. Vidare hade föreningen kontaktat lokal dagspress för ett reportage om renoveringen av dämnet.

lakttagelser under renoveringen

Det tidigare dämnet och palissaden hade bräder som var fogade till varandra med hjälp av horisontella bräder samt av lister. När listerna försvann blev dämnet otätt, varpå en snabb nedbrytningsprocess tog vid. För att undvika en bristfällig rekonstruktion, har befintliga bräder istället fogats till varandra med hjälp av ihaltning (se bilaga). Det gör dämnet starkt och ökar dess tätande förmåga.

I samband med att slutbesiktningen gjordes, visade hembygdsföreningen hur man har röjt kring kvarndammen. Arbetet har resulterat i att dammens omfång nu framgår mycket tydligare. Vattenkraftens betydelse för kulturmiljön kring Ruveröds kvarn har därmed ytterligare lyfts fram.



Ruveröds kvarns rekonstruerade dämme. I mitten av dämmet finns möjlighet att placera en bräda för att vid malning kunna dämna mer vatten och på så vis temporärt öka kvarnens kapacitet.

Kommande insatser bör omfatta vattenhjulet liksom skador i kvarnhusets stensockel och anslutande skiftesverk. Även boningshusets östra gavel liksom syll och nedre del av panel uppvisar behov av snara åtgärder.

Avvikelser från handlingarna

Flera av de ovan nämnda åtgärderna fanns med i hembygdsföreningens bidragsansökan från år 2007. Anledningen till att åtgärderna inte har genomförts i sin helhet beror dels på att arbetena inte kunde påbörjas förrän under augusti månad och dels på att dämmet med tillhörande palissad, gångbrygga och kvarnlucka var i mycket dåligt skick. Hembygdsföreningen valde därför, i samråd med hantverkare och antikvarisk kontrollant, att i första hand prioritera dessa arbeten. Ingen av insatserna kunde avvaras, eftersom en fungerande reglering av vattenflödet fordrar dämme, palissad, gångbrygga och kvarnlucka. Rekonstruktionen gjordes därför mer omfattande än vad föreningen ursprungligen uppskattade att den skulle bli.



Helhetsbild av Ruveröds kvarn våren 2008. Fotot är taget av byggnadsantikvarie Henrik Borg.

Källor

Tryckta källor

Persson, Sven Åke: *Möllan i Ruveröd – en hembygdsklenod*. Artikel tagen ur Skånes Skogskarlar årskrift I kärnkanten, 2001

Informanter

Eskil Assarsson, Riseberga-Färingtofta hembygdsförening

Göran Dahl, Riseberga-Färingtofta hembygdsförening

Ingegerd Hagelin, ordförande i Riseberga-Färingtofta hembygdsförening

Lund 2009-01-22

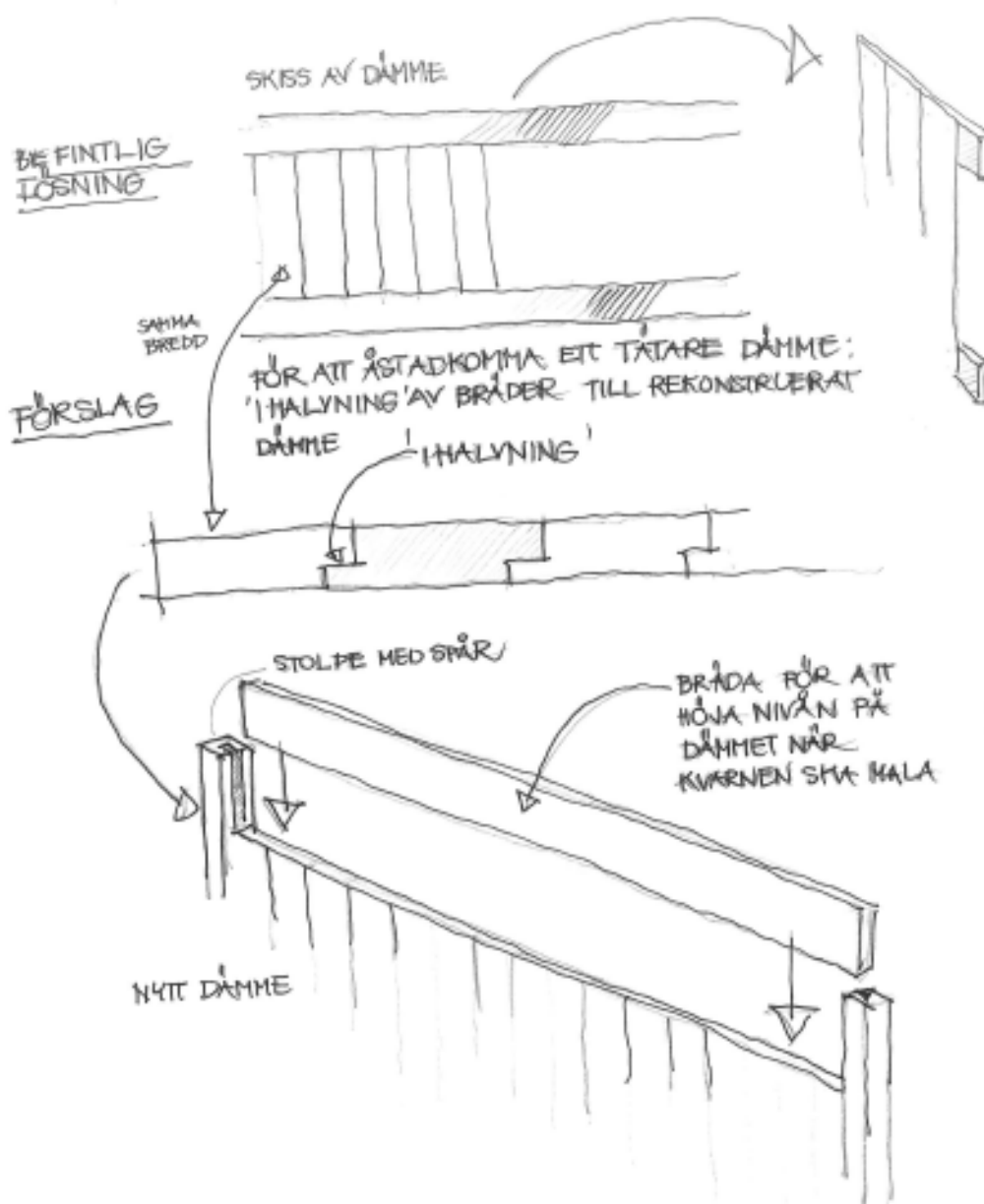
Helene Stalin Åkesson

Bilagor

Skiss till rekonstruktion av dämme

434-60924-07
K 12.20-12-08

RUVERÖDS KVARN



Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarehuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009-01-21
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

